A szovjet költészet antológiája

„A mi líránknak nem a magánlélek magánkeserveit, hanem a nép nagy közös érzelmeit kell kifejeznie" — mondotta lírai költészetünk feladatairól beszélve Révai elvtárs, az októberi irodalmi vita során. Hangsúlyozta azt, amit nagy forradalmár költőink állásfoglalása és költői gyakorlata már lényegében megoldott. S ezt tanúsítja az a gyönyörű verseskötet is, amely a legkiválóbb magyar műfordító-gárda tolmácsolásában 105 szovjet költőtől több mint 350 verset mutat be, legjavát a szovjet költészet bő termésének.

Egy ilyen hatalmas, átfogó kötetet lapozgatva győződik meg igazán az olvasó arról, mennyire gazdag, ezerszínű költészet a szovjet költészet! A szovjet költők népük igazi, nagy érzéseit és nagy hőseit vagy hőstetteit megénekelve az egész szovjet korszak lírai történetét mondják el verseikben. A Viharmadár dala, Gorkij halhatatlan költeménye a nyitánya ennek az óriási, meg-megújuló s egyre erősebben zengő kórusnak. A Viharmadár megjósolta forradalom után kibontakozó szovjet líra és epika mindig úgy emlékszik vissza az októberi győzelemre, mint az új világtörténelmi korszak harcos kezdetére, amely erőt, lelkesedést ad a további harchoz, a jövőbe való szakadatlan előretöréshez:

Ünneplem azt a régi napot,
a szovjethatalmat, a drágát,
a sósízű, balti szelet,
s a kort, melynek hajnali lángját,
az az Október gyujtotta meg. (Csipacsov: Ünneplem)

Október után az építés következett, a szovjet haza, a szovjet ember kialakulása. Az építés és az építés harcaiban kialakuló szovjet ember arculatának ábrázolása: szintén kifogyhatatlan gazdagságú forrása a szovjet költészet témáinak. A költők a nép harcaiból merítették lelkesedésüket s megszázszorozva sugározzák vissza ezt a lelkesedést, az új világ megformálásának páthoszát, a nép millióiba. *„Élet elvtárs, sürget a munka, lépjünk szaporán hát, — hogy az Ötéves Terv végét elérjük illően"* — írja Majakovszkij.

Gyárakról írnak verset a szovjet költők, „a munka házá"-ról, útépítésről, virágzó len- és gyapotföldekről, a nagy szovjet természetátalakító tervekről. Elevenen élő képekben látjuk, hogy:

Ulan Batortól Bokharáig
s Moszkváig egy akarat,
nyomában szerte virágzik
a kertté vált sivatag.
(Guljam: A turkesztán-szibériai vasútvonalon.)

Ezek a hangok már a kommunizmust építő szovjet nép hangjai. De míg ehhez a Sztálin megjósolta ünnephez eljutott a szovjet nép, szét kellett zúznia a germán fasizmust. Ennek a harcnak a szovjet költők is egyszerű, hős katonái voltak, az ő verseik „bátor hadserege" is részese a győzelemnek. Az életüket a hazáért áldozó szovjet katonák, partizánok, ifjak és öregek és nők lesznek a költemények hősei. Zója, *„a szép és sudárlábú moszkvai diáklány"*, az Ifjú Gárda, a *„bjeloruszi gyerekek"*, Liza Csajkina, Dubjaga partizán, Vaszilij Tyorkin, a nagy csaták mindig vidám gárdistája, és a *„három kommunista hős"*, Tyihonov megrendítően nagylelkű katonái:

S örök dicsőség övezi, ki meghalt a honért,
Geraszimenko, Kraszilov, Cseremnov pionért.

S szól ez a líra a nagy vezetőkről, Leninről, Sztálinról: szinte állandó lírai érzelemmé oldódva benne élnek ők valamennyi szovjet költő szivében.

Lenin — az új korszak kezdete, a világító fáklya: *„Szabadság útján lépdelünk, — Lenin világított nekünk“* (Sztálszkij), *„De jött Lenin, s világos lett a földön, — úgy jött Lenin, akár a nap, ha följön.“* (Dzsambul). Sztálin, az élő vezér, a biztos győzelem záloga:

Egész világ tekint feléd,
Téged követ minden derék,
Te tudod mire vágy a nép,
Téged dalolnak, Sztálin! (Sztálszkij)

S ezekhez a nagy témákhoz igazodnak a szerelem, a családi érzések, a barátságról szóló költemények, átitatva a közösséghez fonódó nagy érzelmek páthoszával és igazságával.

„Harcos művészet, amely a nép legjobb eszméiért vívja harcát — így képzelték el az irodalmat és a művészetet az orosz irodalom nagy mesterei“ — emlékeztette a szovjet írók kongresszusán Zsdánov a szovjet írókat az orosz forradalmi hagyományokra. S Lenint idézte: „Az irodalomnak pártirodalomnak kell lennie.“ A szovjet költészet ezt a feladatot tökéletesen végre is hajtotta: a szovjet költők legjobbjai a párt költői, a párt eszméinek propagandistái és agitátorai lettek. Dzsambulnak „A kazahsztáni bolsevikokhoz“ írt versének csodálatos kezdő hangjai mutatják talán legjobban azt az érzelmi hőfokot, amelyen a szovjet költők a Bolsevik Párt ügyét dalolták:

Ha reszketeg, vén kezeimmel
néha zengő dombrámhoz nyúlok,
úgy szólanak, akár az ember,
a szélben sodrott szálú kúrok.

A szovjet ember értelme, szive zeng ezekben a költeményekben. Micsoda gyűlölet fűti a költőt, amikor *„kulákok, szektánsok, részegesek, talpnyalók és munkahalogatók“* ellen agitál, szinte látjuk ökölbeszorított kezet és haragtól villámló szemét. Gúny, keserűség és izzó düh járja át a Leningrádot védő Tyihonov szivét a városra törő „dühödt ellen“-nel szemben. S napjainkban fokozott erővel — a polgárháború és a második világháború okozta szenvedések, bánatok, veszteségek emlékétől forrósított hangon — leplezik le a szovjet költők az új világháború, az atombomba, a napalm és a baktérium-fegyver apostolait: *„züllött írástudókat“*, a békéről szavaló *„farizeusokat“*, tőkéseket, generálisokat, az egész *„száz nyelven csaholó ronda falkát.“* S tettre szólítják ellenük az egész világ békeszerető, dolgozó népét. A magyar költészet lírai vitáján igen szerencsétlen, megtévesztő nézetek alakultak ki a lírai szenvedélyesség, az őszinteség költészetbeli szerepét illetőleg. Nos, a szovjet költőktől ki tagadná meg a szenvedélyességet, ha a nép ellenségeinek gyűlöletéről van szó? S az őszinteségük is leplezetlen, félreérthetetlen, amikor szemükbe vágják a háborús gyujtogatóknak: *„Le az álarccal, gyilkosok!“* Ezt tanulják el tőlük a magyar költők!

Ugyanebből a forrásból, a nép érzelemvilágának kimeríthetetlen tengeréből fakad — a költői átélésnek, szenvedélyességnek, őszinteségnek hasonló intenzitásával — a szovjet nép, a szovjet haza végtelen szeretete. Puskin, Lermontov, Nyekraszov, Tarasz Sevcsenko, Rusztaveli, a klasszikusok hazaszeretete talál új, magasabbrendű kifejezést a szovjet költészetben. A régi nagyok igazán szerették a hazát — de a szocialista hazát, a kommunizmust építő és védelmező népet ezerszer jobban lehet és kell szeretni, tanítják a szovjet költők.

Nagy, dicső hon népemnek hazája,
benne erdő, hegy, folyó, berek.
A világon nincs seholse párja,
mert lakói boldog emberek.

(Lebegyev-Kumacs: Dal a hazáról).

Keserűség, gúny, megvetés, harag, gyűlölet — az érzelmek minden megnyilvánulási lehetősége kifejezője volt a szovjet költő pártosságának, annak, hogy tollával harcolni kíván minden ellen, ami rossz, ami ellensége az emberi haladásnak, a szabadságnak, minden ellen, ami éppen gyűlöletes a

szovjet embernek, a haladó emberiségnek. A hazaszeretet érzelmeit kifejező hangoknak skálája még szélesebb a szovjet lírikusok lantján. Mennyi báj, kedvesség van — jeleként annak, hogy a költő számára milyen kedvesek egyszerű hősei — Isszakovszkij „Kéz a kézben" című kis néprománcában:

Adjatok harmónikát,
Szóljon szenvedésről...
Hazakísérte a tányt
Legénykе a rétről.

Milyen gyöngéd tud lenni Tyihonov, ha egy szovjet élmunkásnő, „A teaszedőnő kezéről ír: *„Kis karcsú kéz volt s mondhatatlanul — táncolt, suhant a szárakon s a lombban."* Megint más szovjet költő szavaiból az elvtársa iránti bizalom csendül ki, de van nem egy művészi kifejezése a szovjet embereket összefonó barátságnak, bajtársiasságnak, a hűségnek. S mennyi, de mennyi árnyalata a büszkeségnek, a szovjet ember nagyszerűsége fölötti csodálatnak. De szólhat e költő másképpen, mint a komor büszkeségnek a hangján, az életüket a hazáért gondolkodás nélkül áldozó hősökről:

Eddig sem firtatták sokat, mi könnyű s egyszerű,
mit megkívánt a háború, azt tették emberül.
(Tyihonov: A három kommunista balladája)

S nem jogos-e Dzsambul büszkesége, hogy népének olyan vezére van, mint Sztálin:

...zengjétek a munkát, harcot, diadalt,
s kit szivükbe zártak embermilliók,
Sztálint, a gondos apát, a bölcset, a jót.

A szovjet ember mélységes szeretete — ez az egyik jellemzője a szovjet költők hazaszeretetének. S ezzel szorosan egybefonódik a szovjet haza tájainak, Moszkvának, a szülőföldnek a szeretete. Példája ez a kötet annak, hogy a szocialista költészetben igenis van helye a táj, a természet költészetének, de nem öncélúan, hanem úgy, hogy rajta keresztül is a küzdő, harcoló ember, a társadalom, a haza mutatkozzék meg. Szinte az egész szovjet hazával megismerkedünk e versek olvasása közben; látjuk a „szépséges Ukrajna" mezőit, az Ural kohói fényét, a donyeci bányák sorát, az ég felé törő szabad Ararátot, a tundrák vizében fürdő ifjú napot — egy szabad, boldog ország képeit. Hogy még jobban kihangsúlyozzuk azt, hogy a szovjet költők a tájat is mennyire az emberrel, a társadalommal való konkrét történelmi összefüggésében szemlélik, arra hadd idézzünk két jellemző példát, mégpedig ugyanattól a költőtől mind a kettőt, hogy annál világosabb legyen, miről van itt szó. Tyihonov a „Kirov velünk van" c. költemény egyik részében a béke éveinek Leningrádjára emlékszik vissza:

De a Városok Városát
bosevik lélekkel szerette,
Leningrádhoz vonta a vágy,
e munkás boly zsongott felette.

Egy másik háborús versében pedig így ír:

...s nevet a németen Lenin halálszép városa.

Figyeljük meg: mindkét vers büszkének, hatalmasnak, legyőzhetetlennek mutatja Leningrádot, de nem valami időntúli összefüggésben. Mindkét idézetben a hangsúlyos szó éppen az adott korszak főfeladatának lényegét fejezi ki. A békebeli Leningrádot idéző részben a *„munkás"* szón van a hangsúly, a harcoló Leningrád *„halálszép"*, azaz nagyszerű a maga hazájáért való hősies, rettenthetetlen kiállásában.

A nép és a szülőföld szeretete, ha lényegesen más tartalmakkal is, de eleme volt már a cári Oroszország haladó nagyjai hazaszeretetének is. De ennek a hazaszeretetnek alapvető föltétele volt, hogy ugyanakkor mélységesen gyűlölték és megvetették azt a politikai hatalmat, amely a népet el-

nyomta, kizsarolta. A szovjet költők hazaszeretetének viszont lényeges eleme az, hogy szeretik azt az államhatalmat, a szovjethatalmat, amely a népet felszabadította a kizsákmányolás alól és vezeti a kommunizmus felé vezető úton. Majakovszkij adott klasszikus megfogalmazást ennek az eszmének: *„Olvassátok, irigyeljetek; én a Szovjetunió polgára vagyok!"* Ugyanebből a forrásból táplálkozik a Párt szeretete:

Győzelmekben edzett,
Lelkünkből lelkedzett,
Bolsevikok Pártja, dicsőség neked!

Ebben az összefüggésben kell utalnunk arra, hogy a haza szeretete összefügg a szovjet költőknél a szovjet kultúra szeretetével és minden egyes szovjet nép saját nemzeti kultúrájának és nyelvének szeretetével. Ennek az a bizonyítéka, hogy a régi, nem egy népnél már elfeledett, pusztulásnak indult nemzeti kultúrák felelevenedtek s alapjaivá váltak a szocialista kultúrának. Ez a magyarázata annak, hogy az antológia harminckét különféle nemzet költészetét bemutató költők mindegyike, azonfelül, hogy rányomja verseire saját egyéniségének bélyegét, egyszersmind mindig megmutat valamit, ami nemzetének kultúrájára, jellemére, művészi sajátosságaira jellemző: azaz, *nemzeti formában* fejezik ki a közös, valamennyi szovjet népet érdeklő szocialista mondanivalót. Egy néhány példán keresztül szeretném bemutatni, hogyan jelentkeznek egyik vagy másik nép művészetének nemzeti sajátosságai a kötetben bemutatott, ebből a szempontból természetesen legjellemzőbb költőknél.

Kalinyin Majakovszkijt jellemezve rámutat arra, hogy „Majakovszkij a szovjet nép szolgálatának nagyszerű példáját adta... Arra törekedett, hogy művei ne csak tartalmukban, hanem formájukban is eggyé legyenek a forradalmi néppel." Büszkén vallotta magát „agitátor-költő"-nek, költeményeinek nem csak tartalmát, hanem művészi formáját is a politikai tömegagitáció feladataihoz, a forradalomban résztvevő orosz nép igényeihez szabta. Így jött létre az a sajátosan új majakovszkiji költői forma, amelynek hatása (természetesen nem függetlenül az eszmei mondanivalótól, hanem annak közvetítésével) rányomta bélyegét az egész későbbi orosz költészet és más szovjet népek költészetének is nem egy jelentékeny képviselőjére. De szinte valamennyi orosz költő hoz valami újat, valami egyénit, nem csupán mondanivalóban, hanem a művészi kifejezésben is, amely egyszersmind az egész népé is tud lenni. Tyihonov klasszikus tömörségű, romantikus képei, Isszakovszkij remek, az orosz (de a szovjet orosz!) ember lelkialkatát, változatos, gazdag gondolat- és érzésvilágát kifejező, a népdalok hagyományaiból is táplálkozó dalköltészete. Tvardovszkij „Vaszilij Tyorkinjának" eleven életből szakadt realizmusa s még az itt fel nem sorolható példák egész sora bizonyítja ezt.

De ahogyan az egész szovjet költészeten belül az orosz költészet nemzeti jellege kidomborodik, ugyanúgy új, sajátos, a maga nemzeti mivoltában önálló jelleget, más színt jelent a többi szovjet nép költészete is. A sok évszázados nemzeti kultúrával bíró grúz nép kiváló költői, Csikovani, Tabidze, Leonidze, s az ősi, ezeréves örmény költészet mai képviselői, Iszaakjan, Zarjan, Grasi ugyanolyan értékekkel járulnak hozzá a közös szovjet költészet kincseinek gyarapításához, mint a maguk nemzeti jellegét főként a saját népük népdalköltészetéből merítő bjelorusz Janka Kupala, aki bár nagy műveltségű költő volt, mégis elsősorban a nép egyszerű fiaitól, népi mesemondóktól és dalosoktól tanult, a mindig újító, a világirodalmit és népköltészetit egyaránt felhasználó ukrán Ticsina. S van-e a világon olyan költészet, amelyik a huszadik század második negyedében olyan igazi népénekesekkel dicsekedhetne, mint a lezgin Szulejmán Sztálszkij vagy a kazah „akin", Dzsambul? Gorkijt, aki olyannyira fogékony volt minden új és szép iránt, mélyen megrázta a szovjet írók kongresszusán való találkozás a népköltészet ilyen élő megszemélyesítőivel: „Megrázó benyomást tett rám és tudom, nemcsak rám — Szulejman Sztálszkij, az asug. Láttam, amikor ez az írástudatlan, de bölcs öreg az elnökségben ülve suttogott magában, verset költött..." A jakut Tyerjoskin a régi jakut népmesék hangján ír mesét a jakut nép hőséről, „Vaskarú Iván"-ról. S olvassuk csak, jurák népi legenda mondja ezeket a szavakat:

Mindnyájan el fogunk menni,
hogyha Sztálin azt izeni.
Csak szóljon a kolhozoknak,
a kóborló nomádoknak:
„Fegyvereddel indulj hadba,

mintha mennél vadászatra,
úgy célozz az ellenségre,
mintha medvét ölnél véle."
Pusztuljon a gonosz fattya,
ki békés munkánk zavarja. (Visszatért a nap)

A nemzeti formákban szóló szovjet szocialista költészet hazafiságától elválaszthatatlan mély, az egész világ elnyomott és szabad, a haladásért és a nemzeti fügegtlenségüket, szabadságukat védő vagy azért küzdő népeit átfogó internacionalizmusa. Megihleti a szovjet költőket a spanyol szabadságharc. Szvetlov egy névtelen orosz katonáról ír balladát, aki résztvett ebben a hősi küzdelemben, s meghal a Nagy Honvédő Háborúban, spanyol dalt énekelve:

Granáda, Granáda,
te drága vidék. (Szvetlov: Granada)

Vagy olvassuk el csak e címeket, önmagukban is szemléletesen mutatják, a szovjet költők figyelme kiterjed az egész világra: Szurkov: Az amerikai katonához, Dolmatovszkij: A „Sztálingrád" metro-állomás Párisban, Gribacsov: Maranbon — a felszabadulás hegye, Szoszjura: Li, Turszun-Zade: Indiai ballada, Rilszkij: A világ népeihez, stb. Hány vers van csupán ebben a kötetben is, amely rólunk, a magyar népről szól. Verset írtak a szovjet költők Zalka Mátéról (Szimonov: A tábornok, Scsipacsov: Fiúk), Rákosi Mátyásról, (Bezimenszkij, Sztálszkij), szeretik, magukénak vallják Petőfi Sándort (Pervomajszkij). S nemcsak rólunk, hozzánk is szól valamennyi versük:

Ez Rajk László. Jegyezzétek meg arcát
s csontos kezét, mely kést emelt reátok.
Üssétek ki a gyilkos kést kezéből!
(Venclova: Tárgyalás Budapesten)

Fegyver lesz ez a kötet dolgozó népünk s nem utolsó sorban íróink kezében a szocializmus felépítéséért és a békéért vívott harcban. Az Uj Magyar Könyvkiadó, a versek fordítói, a verseket kiválogató Szergej Janov és Hidas Antal, valamint a szerkesztő, Kardos László, nagy szolgálatot tettek kialakuló szocialista kultúránknak ez antológia megjelentetésével. Az antológia ízléses kiállítása (díszítéseit Végh Gusztáv készítette) külsőségekben is méltón illusztrálja, mennyire megbecsüli, szereti, magáénak vallja népünk a szovjet költészetet.

DIÓSZEGI ANDRÁS

József Attilla életműve

József Attila összes művei, I—II. kötet, Akadémiai Kiadó, 1952. Sajtó alá rendezte Waldapfel József és Szabolcsi Miklós.

IRODALMUNK TÖRTÉNETÉBEN először fordul elő, hogy egy költő halála után már másfél évtizeddel megjelenik élete munkásságának csaknem teljes összefoglalása, összes verseinek kritikai kiadása. Múltszázadi két nagy klasszikusunk, Petőfi és Arany csak most, haláluk után majdnem évszázaddal „érik meg", hogy irodalomtudósaink gondos kutatással egybeállítják verseik szövegkritikai változatait, s századunk másik legnagyobb költőjének, Adynak életműve még várja a kritikai földolgozást. Bizonyára hamarosan sor kerül erre is, és elkészül a szegedi egyetem irodalomtörténeti intézetének munkájával Juhász Gyula műveinek kritikai kiadása is, s az ő